

PROVET I FILOSOFI 30.3.2016 BESKRIVNING AV GODA SVAR

Examensämnets censormöte har godkänt följande beskrivningar av goda svar.

I provet i filosofi behandlas hela verkligheten, världens mångfald och människans verksamhet i den. Filosofins särdrag ligger i dess sätt att strukturera problemen begreppsligt, rationellt och i diskuterande form. I provet i filosofi bedöms examinandens förmåga till reflexion som behövs i ett föränderligt och komplext samhälle.

Filosofins praktiska betydelse ligger i att den studerande lär sig att begreppsligt strukturera frågor om värderingar, normer och betydelser. Studierna i filosofi hjälper oss att se vilken betydelse olika slags kunskap och färdigheter har för individen och samhället. Som motvikt till specialiserade kunskaper och färdigheter lär man sig genom filosofin att gestalta större begreppshelheter och samband. Filosofin hjälper oss att se hur olika uppfattningar om verkligheten, om principer, värderingar och normer inom olika vetenskapsområden och i olika tanketraditioner kan vara antingen konsekventa och förenliga eller stå i konflikt med varandra. Filosofin utvecklar omdömesförmågan.

Undervisningen i filosofi främjar kreativt och självständigt tänkande. Provet i filosofi erbjuder rikligt med utrymme för de studerande att utforma sin personliga uppfattning. Genom att sätta sig in i filosofiska grundfrågor på vilka det inte finns enkla svar lär sig de studerande att utforma och motivera sina tankar och samtidigt att respektera andra välgrundade uppfattningar.

I provet i filosofi bedöms de studerandes

- förmåga att gestalta filosofiska problem och urskilja olika tänkbara lösningar på dem
- förmåga att strukturera sina tankar begreppsligt i tal och skrift och identifiera påståenden och motiveringar som stöder dem
- förmåga att bedöma motiveringarna för olika filosofiska uppfattningar
- förmåga att behärska grundläggande allmänbildande fakta dels ur filosofins historia, dels nutida strömningar och kunna relatera dem till samhällseliga och kulturella företeelser.

I provet i filosofi bedöms med vilken framgång de studerande tillägnat sig begrepp och teorier samt hur väl de kan uttrycka egna filosofiska tankar. De studerandes förhållande till filosofiska frågor är individuellt men som grund för en filosofisk diskussion bör ligga tänkandets kognitiva dygder: kritik, intellektuell ärlighet, konsekvens, hållbarhet och systematik.

Bedömningen av svaren i provet i filosofi beaktar sex olika aspekter: kunskap, förståelse, tillämpning, analys, syntes och bedömningsförmåga. Dessa aspekter är relaterade till varandra och delvis hierarkiskt ordnade.

Svaren i provet i filosofi kan bedömas enligt den så kallade SOLO-modellen (Structure of the Observed Learning Outcome). Modellen delar in svaren i fem olika kategorier.

Det svagaste svaret ligger på en prestrukturell nivå, dvs. frågan har missförstått. På denna nivå finns det tre typer av svar: examinandens svar har inte med saken att göra, svaret upp-
repar det som sagts i frågan eller examinanden presenterar en lösryckt synpunkt.

I ett unistrukturerat svar finns en klart relevant synpunkt. Stoffet i svaret är dock i övrigt slumpartat och svaret saknar en disponerad struktur.

I ett svar på den multistrukturella nivån anges flera relevanta synpunkter, men examinanden lyckas inte koppla ihop dem till en helhet och svaret är därför katalogartat. De exempel som ges öppnar inte generella perspektiv.

I ett avvägt svar har relevanta synpunkter relaterats till varandra på ett konsekvent och förnuftigt sätt. Svaret utgör en koherent helhet som förklarar frågans problemställning.

En utvecklad disposition presenterar det relevanta materialet på ett avvägt sätt. Begreppen och motiveringarna utgör en konsekvent helhet, som besvarar de frågor som hänför sig till uppgiften och diskuterar alternativa sätt att närma sig dem. Därmed framkommer kunskap, förklaring, förståelse, tillämpning, analys, syntes och bedömningsförmåga.

Uppgift 1

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till definitionen av filosofins natur på kursen Introduktion i filosofiskt tänkande (FI1). Att ifrågasätta antaganden är en verksamhet på vilken man lätt hittar exempel utanför den filosofiska traditionen. Ett antagande kan utmanas på många olika filosofiska grunder, till exempel på etiska grunder, på grund av argumentationens felaktiga struktur eller på grund av antagandets epistemologiska utgångspunkter. Ett sätt att svara är att undersöka frågornas eller påståendenas implicita förhandsvillkor, för då behöver man inte separat hänvisa till filosofiska motiveringar. Frågan om du redan slutat reta dina föräldrar innehåller antagandet att du tidigare retat dem. På motsvarande sätt innehåller påståendet att Finlands energibehov på grund av Kyotoavtalet måste tryggas med hjälp av kärnkraft, dolda antaganden bland annat om att energibehovet inte märkbart kommer att minska och att andra energiformer inte står till förfogande.

Att definiera begrepp kan fungera i många olika kontexter. Till exempel frågan, som ursprungligen härstammar från visdomstraditionen i Fjärran östern, om det hörs ett ljud då ett träd faller i skogen men ingen hör det, kan förklaras genom att man begreppsligt skiljer åt ljud i egenskap av hörselörnimmelse och fysikalisk vågrörelse.

Det finns gott om tankeexperiment i den filosofiska traditionen, från Platons grottlukelse till "hjärnan i ett fat" och Searles kinesiska rum. Man hittar naturligtvis intressanta tankeexperiment också inom andra områden, till exempel science fiction-litteraturen erbjuder ofta samhällsfilosofiskt intressanta tankeexperiment.

Liksom man kan ifrågasätta antaganden hittar man många exempel på motexempel utanför den filosofiska traditionen. Till exempel Möbiusbandet, som är en yta med bara en sida och en kant, kullkastar den vardagliga uppfattningen enligt vilken en yta alltid har två sidor; de svarta svanarna som en gång i tiden upptäcktes i Australien kullkastade tanken att alla svanar är vita. Motexemplet naturliga filosofiska innebörd är att det kullkastar ett allmänt påstående.

Utgångspunkten är att examinandena får 3 poäng var för båda de filosofiska forskningsmetoder han eller hon valt. Ett träffande exempel ger 1–2 poäng och en förtjänstfull analys av dess filosofiska betydelse kompletterar poängtalet till 3. Uppgiften bedöms dock som en helhet. Därmed kan förtjänsterna och bristerna i analysen av den ena metoden i viss mån jämnas ut i analysen av den andra.

Uppgift 2

I grunderna för läroplanen talar man om vardagskunskap både i samband med kursen Introduktion i filosofiskt tänkande (FI1) och kursen Kunskap och verklighet i filosofin (FI3).

a)

Det finns ingen entydig definition av vardagskunskap, eftersom en tydlig definition av kunskap lätt leder bort från ett vardagligt språkbruk. Allmänna epistemiska omständigheter, såsom pålitlighet och visshet, är naturliga faktorer då man definierar vardaglig kunskap. Dessa kan till exempel bero på upprepning eller goda motiveringar och de knyter den föreställning som betraktas som kunskap till mer omfattande grunder i världsbilden. Sådana är också de faktorer som har att göra med kunskapens uppbyggnad, såsom personlig erfarenhet och det att föreställningen formats under gynnsamma förhållanden. En viktig synpunkt är att motiveringarna i de flesta fall leder till giltiga föreställningar. På dessa grunder kan till exempel det faktum att man har stor erfarenhet av sin närbutik och att dess förråd fylls på regelbundet vara en god motivering till att klassificera föreställningen som vardagskunskap.

I ett 1–2-poängssvar ger examinandena några goda kriterier på vardaglig kunskap. Fulla poäng nås då dessa kriterier motiveras filosofiskt, till exempel ur det perspektiv att de i allmänhet leder till giltiga resultat.

b)

Kunskap är enligt den klassiska definitionen en sann, berättigad föreställning eller, enligt en annan formulering, en sann, välmotiverad föreställning. I vardagliga sammanhang är det i allmänhet inte något problem att det handlar om en föreställning. Under punkt a) har examinandena redan redogjort för vad goda motiveringar eller berättigande i detta sammanhang kan innebära. Naturligt nog kan man inom kunskapsteorin ställa så höga krav på motiveringarnas kvalitet att vardaglig kunskap nästan aldrig kan uppfylla dem. Examinandena kan också argumentera för en sådan ståndpunkt, fast det kanske kunskapsteoretiskt inte är speciellt fruktbart. Det är lätt hänt att den mest problematiska punkten berör sanning, eftersom man i vardagen också kallar de föreställningar kunskap vars sanning man inte granskat speciellt noggrant. Examinandena kan antingen försvara eller förneka påståendet att exemplet vardagliga kunskap uppfyller den klassiska kunskapsdefinitionens kriterier.

I ett 1–2-poängssvar presenterar examinandena åtminstone majoriteten av den klassiska kunskapsdefinitionens kriterier och knyter dem till vardaglig kunskap. Fulla poäng nås då man systematiskt jämför den klassiska kunskapsdefinitionens kriterier med vardaglig kunskap.

Uppgift 3

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Filosofisk etik (FI2). Man får högst 1 poäng för varje punkt. I uppgiften ombeds examinanden analysera satserna och motivera sitt svar. Därför är poängsättningen för respektive delfråga framförallt avhängig av hur dessa uppgifter uppfylls.

a)

Frågan gäller inte en sats inom den normativa etiken. Trots att det handlar om en uppmaning eller direkt befallning är denna inte etisk. Bordsskick gäller sociala regler, som man följer för att det anses lämpligt och förenligt med god sed. Det finns inga grunder enligt vilka man skulle kunna påstå att det olämpliga i att sätta kniven i munnen kan generaliseras till en allmän morallag, att följderna skulle skada andra människor eller att en dygdig människa aldrig skulle göra så. Det väcker på sin höjd känslor av social indignation.

b)

Frågan gäller inte en sats inom den normativa etiken. Lagstadgade regler är normativa, de uppmanar oss att handla eller låta bli att handla på ett visst sätt. De är dock enbart skriftliga regler, som man kommit överens om inom samhället eller politiken. Lagarnas förpliktigande innehåll är inte etiskt, ens då normens innehåll är etiskt normativt.

c)

Frågan gäller en sats inom den normativa etiken, som lika väl skulle kunna motiveras med hjälp av dygdetik, pliktetik eller konsekvensetik. En dygdig människa lämnar ingen att svälta ihjäl, om hon kan förhindra det. Att vi hjälper andra och vill rädda någon från svältdöden kan motiveras för att det är en generaliserbar plikt, och vi förstår att hunger är en plågsam erfarenhet, som i yttersta fall dödar sitt offer. Inom många tolkningar av etiken anses det vara en etiskt riktig och rekommendabel handling att hjälpa andra människor, oberoende av vem den hjälpbehövande är eller varför han eller hon behöver hjälp.

d)

Frågan gäller inte en sats inom den normativa etiken, utan ett prudentiellt, till försiktighet uppmanande utrop. Vi kan även uttrycka detta i formen "det är inte förnuftigt att springa ovarsamt ut på körbanan, eftersom man då kan bli överkörd". En uppmaning att handla förnuftigt och försiktigt är inte etisk.

e)

Satsen kan tolkas såväl etiskt som prudentiellt. Enligt den första tolkningen handlar det om en sats inom den normativa etiken, som uttrycker att vi måste bete oss så att det inte orsakar andra människor obehag eller till och med skada. Hån sårar människor. Enligt den senare tolkningen ger uppmaningen en prudentiell värdering av nytta. Den är snarast en uppmaning till försiktighet, eftersom den påminner oss om att vi i allmänhet inte själva vill bli hånade av andra.

f)

Frågan gäller en etisk norm, som grundar sig på de antaget negativa konsekvenserna av en viss verksamhet. Med andra ord motiveras normen konsekvensetiskt.

Uppgift 4

Uppgiften tillhör den tillämpade etiken och ansluter sig till kursen Filosofisk etik (FI2).

Ett barn har oåterkalleliga rättigheter, som vårdnadshavaren företräder men inte kan välja. Ett barn kan inte själv övervaka sina rättigheter och därför gör en vuxen det i barnets ställe. Till barnets intressen och rättigheter hör att undvika onödigt smärta. Vårdnadshavaren borde tänka att barnet aldrig får utsättas för onödigt smärta. Om det handlade om en vuxen, som själv skulle kunna besluta om att gå med på provet, skulle det, i tillägg till försökspersonens osjälviskhet, enbart handla om huruvida provet verkligen är värt smärtan. Då det gäller ett barn handlar frågan också om hur starka man anser barnets rättigheter vara. Rättigheter, som regelbundet åsidosätts till exempel på grund av allmänt välbefinnande eller andras intressen, är inte rättigheter. Å andra sidan, om smärtan inte varar speciellt länge och provets nytta för kommande patienter är betydande, kan det vara berättigat att ge tillåtelse. Det är väsentligt att märka att uppgiften är verkligen svår. Barnet borde respekteras på dess egna villkor. Vårdnadshavaren företräder bara barnets rättigheter och frågan om gränserna för företrädarens befogenheter är svår.

I ett 3-poängssvar förstår examinanden att barnet har oåterkalleliga rättigheter, vars realiserande vårdnadshavaren övervakar. Dessutom uppfattar han eller hon att det också finns etiska synpunkter som talar för att acceptera läkarens förfrågan, eftersom den ökar det allmänna välbefinnandet. På dessa grunder kan examinanden svara antingen jakande eller nekande.

I ett berömligt svar granskar examinanden barnets rättigheter, den allmänna ökningen av välbefinnandet som hänger ihop med medicinsk utveckling och vårdnadshavarens roll som övervakare av barnets rättigheter, så att dessa aspekter bildar en konsekvent filosofisk helhet. Han eller hon kan identifiera de djupa etiska problem som hänger ihop med både ett jakande och ett nekande svar.

Uppgift 5

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Kunskap och verklighet i filosofin (FI3). A priori-kunskap är oberoende av erfarenheten, a posteriori-kunskap baserar sig på erfarenhet. Analytiska sanningar är begreppsliga, det vill säga de baserar sig uteslutande på språkets betydelser. Till exempel satsen "alla ungar är ogifta" är analytiskt sann, eftersom det i begreppet ungar ingår att vara ogift. Kunskap om analytiska sanningar är till sin natur a priori, och ofta tänker man att detta inte är egentlig ny kunskap. Sanningen i ett syntetiskt sant påstående grundar sig däremot på sakförhållanden utanför språket. Det är lätt att förstå att a posteriori-kunskap berör syntetiska sanningar, men Immanuel Kant påstod att vi kan ha a priori-kunskap också om vissa syntetiska sanningar, såsom påståendet "allt sker i tid och rum". Det är väsentligt att märka att a priori- och a posteriori-distinktionen berör kunskap och den analytiska och syntetiska distinktionen berör sanningen i satser.

a)

I ett 1-poängssvar skiljer examinanden åt a priori- och a posteriori-kunskap på rätt sätt och ger exempel.

I ett berömligt svar är exemplen träffande och examinanden kan beskriva distinktionen filosofiskt. Det handlar om erfarenhetens roll inom formländet av kunskap, inte om en temporal distinktion.

b)

I ett 2-poängssvar förstår examinanden den grundläggande innebörden av analytisk och syntetisk distinktion och kan koppla ihop den med a priori- och a posteriori-distinktionen.

I ett berömligt svar kan examinanden till exempel fördjupa granskningen av Kants syn på sambandet mellan distinktionerna a priori och a posteriori och analytisk och syntetisk, begrundade om det kan finnas a priori-kunskap om syntetiska sanningar och bedöma om den kritik som riktats mot Kants uppfattning är berättigad. Till exempel påståendet "alla människor är dödliga" verkar inte vara entydigt vare sig a priori- eller a posteriori-kunskap.

Uppgift 6

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Kunskap och verklighet i filosofin (FI3). Thomas Kuhn (1922–1996) var en vetenskapshistoriker som i sitt verk *De vetenskapliga revolutionernas struktur* (1962) visade att vetenskapen inte utvecklar sig kumulativt mot en större sanning. Om man alls kan säga att vetenskapen utvecklas, så sker det genom en process som struktureras av vetenskapliga revolutioner eller paradigmskiften. De nya fysiska och astronomiska förklaringsmodellernas genombrott och förkastandet av de tidigare teleologiska och geocentriska förklaringsmodellerna på 1600-talet anses allmänt vara paradexemplet på ett vetenskapligt paradigmskifte. Kuhn själv ansåg att också Albert Einsteins relativitetsteori var ett paradigmskifte i relation till Isaac Newtons fysik.

Kuhn ansåg att paradigmen är inkommensurabla, det vill säga han tänkte sig att man kan undersöka sanningen i vetenskapliga påståenden och teorier bara inom ett paradigm. Man kan inte rangordna teorier som hör till olika paradigmen. Härav följer att man egentligen inte kan påstå att den heliocentriska världsbilden är sannare än den geocentriska. De tillhör olika paradigmen. Kuhn motiverade inkommensurabiliteten med att paradigm och till dessa hörande begrepp och förhandsantaganden om verklighetens natur är nödvändiga för att man över huvud taget ska kunna gestalta världen. Människan kan inte stiga ut ur dessa grundläggande förhandsantaganden och därför kan man inte jämföra dem med varandra. Dessa uppfattningar kommer nära en kunskapsteoretisk relativism, men det är bra att märka att Kuhn i första hand var vetenskapshistoriker och inte vetenskapsfilosof. Han var i första hand intresserad av de vetenskapliga teoriernas och verksamheternas historiska uttrycksformer, inte av kriterierna för vetenskapliga teories verifierbarhet.

Kuhns uppfattning om vetenskapliga revolutioner har kritiserats på både vetenskapsfilosofiska och vetenskapshistoriska grunder. Vetenskapsfilosoferna har anklagat Kuhn för relativism och begreppsliga otydligheter. Vetenskapshistorikerna å sin sida har framfört att det inte finns tillräckligt med historisk evidens som skulle visa att vetenskapen verkligen formar inkommensurabla och växlande paradigmen.

I ett 3-poängssvar kan examinanden beskriva Kuhns teori om paradigmskiften och framföra en motiverad uppfattning om huruvida denna teori leder till kunskapsteoretisk relativism eller inte. Svaret kan vara antingen jakande eller nekande.

I ett berömligt svar kan examinanden närmare beskriva idén om inkommensurabilitet och dess motiveringar samt dessa uppfattningars koppling till en kunskapsteoretisk relativism. En tydlig uppfattning om skillnaden mellan vetenskapshistoriens och vetenskapsfilosofins synvinklar är meriterande.

Uppgift 7

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Samhällsfilosofi (FI4). Examinanden kan förklara begreppet rättvisa och dess betydelse i samhället. Han eller hon förstår att rättvisepinciperna ansluter sig både till det önskade goda samhället erbjuder, såsom behovstillfredställelse, och till saker man inte själv önskar, såsom bestraffningar. Det är meriterande att känna till begreppen distributiv och retributiv rättvisa.

a)

Examinanden förstår att lika fördelning innebär att alla ges lika mycket oberoende av sina behov och förtjänster. Han eller hon kan förklara vilka problem detta orsakar: brist på motivation, bristande uppskattning av förmåga och förtjänster, ett förbiseende av behovens olikhet, etc.

I ett 1-poängssvar kan examinanden förklara någon svårighet och ge ett exempel.

Fulla (2) poäng förutsätter en mer omfattande gestaltning av problemen, vilket kan nås genom att analysera flera träffande exempel.

b)

Examinanden förstår att det är svårt att definiera vad som tillkommer var och en. I samtidsdebatten har detta oftast definierats utifrån förtjänst. Även när det gäller förtjänst är det svårt att veta vad som beror på egen förtjänst och vad som beror på tur.

I ett 2-poängssvar kan examinanden framföra detta och ge ett exempel.

I ett berömligt svar kan examinanden analysera situationen på ett mångsidigt sätt och presentera flera olika exempel. En möjlighet att utvidga svaret är att förstå att meritering historiskt sett inte i första hand varit en individuell egenskap, utan något som tillkommit ens samhällsklass. Adeln och prästerskapet har ansetts vara mera meriterade än de lägre stånden.

Uppgift 8

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Samhällsfilosofi (FI4).

a)

Konservatismen vill bevara samhället sådant det är och betonar gemensamma värderingar och säkerhet. Att öka säkerheten förutsätter övervakning, som begränsar individens frihet. Liberalismens viktigaste värde är frihet. I ett liberalt samhälle är man, för att trygga friheten, tvungen att ta risker, som man inte vill ta i ett strikt övervakat konservativt samhälle. Att betona säkerheten kan begränsa inte bara den fysiska handlingsfriheten utan också tanke- och yttrandefriheten.

I ett 1-poängssvar presenterar examinanden åtminstone två faktorer, som är en följd av ökad säkerhet. Säkerhet förutsätter till exempel begränsningar och övervakning, som minskar individens frihet och rätt till ett privatliv.

I ett berömligt svar kan examinanden på ett mångsidigt sätt särskilja följderna av att betona säkerheten. Han eller hon kan granska det inbördes förhållandet mellan ökad frihet och ökad säkerhet ur de synvinklar olika samhällsfilosofiska teorier erbjuder.

b)

Möjligheterna att resa fritt har ökat. Till exempel inom EU är det tillåtet för medborgare och utifrån kommande som fått specialtillstånd att resa fritt mellan länderna. Man har även försökt öka säkerheten, speciellt genom ökad övervakning. Vårt samhälle har allt mer blivit ett övervakningssamhälle, där allas åtaganden övervakas med kameror, registrering av personuppgifter etc. När det gäller många friheter går ökad frihet hand i hand med begränsningar. Man kanske vill öka polisens handlingsfrihet för att öka säkerheten. Då begränsar man ändå i praktiken vissa individers frihet.

I ett 1-poängssvar kan examinanden presentera sin uppfattning om dagens samhälle i förhållande till frihet och säkerhet. Han eller hon märker att strävan efter säkerhet har ökat.

I ett berömligt svar kan examinanden analysera olika aspekter av säkerhet på ett mångsidigt sätt. Han eller hon kan presentera olika sätt att betona friheter, till exempel genom att analysera den senaste tidens diskussion om yttrandefrihetens gränser. Yttrandefriheten kan kränka somliga värderingar, men å andra sidan kränker en begränsning av yttrandefriheten det västerländska idealet om yttrandefrihet.

Uppgift +9

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Filosofisk etik (FI2). Uppgiftens senare del hör tydligast till metaetiken, till exempel till punkterna i grunderna för läroplanen "grunden för olika moraliska värderingar och normer" och "frågan om ... våra möjligheter att nå fram till etiska sanningar". Frågan om normativitetens källor kan naturligt nog ges olika metaetiska svar. Inom de flesta metaetiska undersökningar anser man dock att moralen till sin natur är förpliktigande.

Uppgiftens första del riktar in sig på gymnasietts filosofiundervisning och den vägen på filosofins historia, där största delen av etiken är normativ. Den normativa etikens teorier strävar på olika sätt efter att berättiga moralens normativa kraft. Den mest traditionella lösningen är att definiera den goda eller dygdiga människans idé. Ett typiskt exempel på en sådan teori är den aristoteliska dygdetiken, av vilken det också finns moderna varianter.

Under den nya tiden har teorier som knyter moralen till vissa formella principer varit populärare än innehållsbaserade normativa etiska teorier. Då leder moralens allmängiltiga grund till dess normativa kraft. De mest kända är Kants pliktetik, som definierar handlingens moraliska värde framför allt utifrån förnuftskriterier. Med andra ord, en handling är normativt motiverad om man utan kontradiktion kan önska att den upphöjs till en allmängiltig regel. Inom konsekvensetiken, å andra sidan, är maximerandet av goda konsekvenser en allmän princip. Utilitarismen är den mest kända representanten för denna normativa motivering.

Ännu nyare, och delvis variationer på äldre principer, som motiverar etikens normativitet är till exempel kontraktetiken, där man tänker sig att etiken kan gestaltas som etablerad inom mänskliga gemenskaper i form av ett kontrakt. Den samtida kontraktetiken anknyter framför allt till John Rawls och hans samhällsfilosofi. David Gauthier representerar en lite annorlunda syn på kontraktetik.

En tanke har också varit att etikens normativa kraft är inbyggd på ett sätt som inte närmare kan förklaras. Ludwig Wittgensteins uppfattningar om etik till exempel, går i den riktningen. Känd är också Emmanuel Levinas tanke att etikens normativa kraft härstammar ur den andras ansikte och mötet med detta.

Ärkebiskopens uttalande, där man tänker sig att en av religionen oberoende etik är icke-normativ, är en felaktig uppfattning. Den kan appellera till en så kallad supranaturalistisk uppfattning om moral, där moralen anses vara ett av Gud eller gudarna inrättat normsystem. Då är moralen ett slags juridiskt system, där det finns en samling regler, och att hörsamma och bryta mot dessa leder till belöningar och straff. Enligt de flesta moralteoretikerna, även de kristna, är detta ett felaktigt sätt att förstå moralen. Av de ovan nämnda teorierna är exempelvis Kants, McIntyres och Levinas teorier nära relaterade till religionen. Därmed står den filosofiska grunden till etikens normativa kraft inte nödvändigtvis i någon som helst konflikt med religionen.

I ett 3-poängssvar beskriver examinanden gymnasiets undervisning i filosofisk etik och analyserar dess normativa karaktär. Han eller hon kan analysera normativiteten metaetiskt. Det mest typiska sättet att uppnå ett 3-poängssvar kan ändå vara att behandla två eller flera teorier inom den normativa etiken på ett sådant sätt att examinanden kan beskriva teoriernas normativitet.

I ett berömligt svar kan examinanden särskilja och förklara vad flera normativa etiska teoriers normativitet baserar sig på. Toppoäng förutsätter att uppgiften också analyseras ur något metaetiskt perspektiv, men examinanden behöver inte tillämpa den ovannämnda indelningen av moralteorier i substantiella och formella.

Uppgift +10

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften innehållsmässigt framför allt till kursen Kunskap och verklighet i filosofin (FI3). På ett för jokeruppgifter typiskt sätt utmynnar den i att handla om allmänt filosofiskt kunnande. På grund av fragmentets svårighetsgrad är förmågan att analysera och förstå texten central. Speciellt under punkt b) har man nytta också av allmänna filosofihistoriska kunskaper, med vars hjälp man kan särskilja de olika former den så kallade universaliststriden, som handlade om relationen mellan ting och deras egenskaper, tagit under antiken och i den moderna filosofin.

a)

Den serie frågor Parmenides ställer innehåller en variant av det så kallade tredje mannenargumentet, som blivit känt framför allt via den kritik Aristoteles framför mot idéläran. Då ett visst tings egenskap förklaras med hjälp av en sådan form eller gestalt (grek. *idea*), som de är delaktiga i eller som aktualiseras i dem, har också själva idén denna egenskap. I Platons idélära är ju idéerna liksom ting, vilka representerar en egenskap på ett fullständigt sätt. Men om man förklarar det faktum att man har en viss egenskap med hjälp av tanken om delaktighet i en idé, så måste man också förklara idéns egenskap på samma sätt, och det förutsätter en ny idé. Detta förgör tanken att delaktigheten i en idé skulle kunna förklara att ett ting har en viss egenskap. Det handlar om ett regressionsargument. Detta är mycket typiska problem för de flesta teorier som förklarar ting och deras egenskaper.

I ett 2-poängssvar lyckas examinanden med egna ord beskriva Parmenides argument och visa på vilket sätt det är problematiskt med tanke på idéläran.

I ett berömligt svar kan examinanden grundligt analysera Parmenides argument uttryckligen som en kritik av idéläran. Därutöver identifierar han eller hon regressionsargumentets struktur, också om det inte är nödvändigt att använda denna term.

b)

I utdraget försöker Sokrates ge upp det problematiska antagandet att idén är egenskapens typexemplar. Om idén i stället är en tanke, så är den inte ett ting, som bär den egenskap den själv representerar, och man undviker en enkel regression. Det är intressant att denna lösning, som pekar mot en modern idealism, kullkastas på ett sätt som vittnar om att Platon inte ens ansåg den värd en speciellt allvarlig filosofisk begrundan. Kullkastandet baserar sig på antikens rättframma hänvisande uppfattning om mening, enligt vilken varje tanke måste vara en tanke om något som existerar.

I ett 2–3-poängssvar lyckas examinanden med egna ord beskriva den lösning Sokrates eftersträvar och den kritik Parmenides riktar mot denna. Dessutom gör han eller hon en bedömning av argumentationen.

Det kanske naturligaste sättet att bygga upp ett berömligt svar är att bedöma argumentationen i relation till filosofins historia, till exempel i relation till Berkeleys subjektivism eller Hegels absoluta idealism. Ett berömligt svar kan även konstrueras utan hänvisningar till filosofins historia, till exempel genom att bedöma hur absurd slutsatsen sist och slutligen är, eller hur trovärdig uppfattningen om mening är, eller i vilken grad slutsatsen är beroende av andra bakgrundsantaganden i idéläran, som godkänts i utdraget.